

УДК 368:338.48

Сущенко Олена Анатоліївна

*доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри туризму*

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Sushchenko Olena

PhD in Economics, Professor,

Head of the Department of Tourism

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

ORCID: 0000-0002-2645-8015

Клок Олексій Петрович

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму*

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Klok Oleksii

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Tourism

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

ORCID: 0000-0002-9591-9460

Щербань Андрій Анатолійович

магістрант кафедри туризму

Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Shcherban Andrii

Master's Student of the

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ НА РИНКУ
ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ
CURRENT PROBLEMS OF INSURANCE DEVELOPMENT ON THE
MARKET OF TOURIST SERVICES IN UKRAINE**

Анотація. Ефективне функціонування ринку туристичних послуг неможливе без забезпечення безпеки всіх його учасників: туристів, виробників та постачальників туристичних послуг. На сьогодні страхування являється єдиним дієвим ринковим механізмом, здатним виконувати безпекові функції в туристичній сфері. Відповідно до цього, надзвичайно важливим наразі є виявлення існуючих проблем, що стримують розвиток страхування на ринку туристичних послуг в Україні, та визначення напрямів їх вирішення з метою забезпечення стабільного функціонування означеного ринку та сталого розвитку туризму загалом. Забезпечення безпеки учасників ринку туристичних послуг є запорукою його сталого розвитку і на сьогодні можливе лише завдяки існуючим механізмам страхування. Саме тому, статтю присвячено виявленню проблем розвитку страхування на ринку туристичних послуг в Україні, які його стримують або у подальшому можуть мати на нього вагомий вплив. Із використанням розширеної форми PEST-аналізу – PESTLE-аналізу систематизовано проблеми розвитку страхування на ринку туристичних послуг в Україні. Використання такого методичного підходу дозволило, крім класичних факторів впливу макросередовища - політичних, економічних, соціальних і технологічних, дослідити також правові та екологічні. Обґрунтовано, що створення сприятливих умов для розвитку страхування на ринку туристичних послуг в Україні можливе тільки за умов безпосередньої участі держави, страхових компаній та безпосередньо туристів. Удосконалення існуючих та розробка нових страхових продуктів на ринку туристичних послуг сприятиме

забезпеченню безпеки та захисту подорожуючих. Враховуючи обґрунтовану необхідність розв'язання визначених проблем розвитку страхування на ринку туристичних послуг в Україні, отримані результати досліджень дають змогу у подальшому розробити заходи та створити дієві механізми, що дозволять подолати існуючі проблеми та уникнути майбутніх.

Ключові слова: туризм, страхування, ринок туристичних послуг, страховики, страхувальники.

Summary. *Effective functioning of the tourism services market is impossible without ensuring the safety of all its participants: tourists, producers, and providers of tourism services. Currently, insurance is the only effective market mechanism capable of performing security functions in the tourism sector. Accordingly, it is extremely important to identify existing problems that hinder the development of insurance in the tourism services market in Ukraine and determine ways to address them in order to ensure the stable operation of this market and the sustainable development of tourism as a whole. Ensuring the safety of the tourist services market actors is a guarantee of its sustainable development and is currently possible only through existing insurance mechanisms. Thus, the article is dedicated to identifying the problems of insurance development in the Ukrainian tourist services market that either impede its growth or may have a significant impact on it in the future. Using an extended form of PEST analysis – the PESTLE analysis, the issues of insurance development in the Ukrainian tourist services market are systematized. The use of such a methodological approach allowed not only to explore the classic macro-environmental factors – political, economic, social, and technological influences but also to examine legal and environmental aspects. It is substantiated that creating favorable conditions for the development of insurance in the Ukrainian tourist services market is possible only with the*

direct participation of the government, insurance companies, and tourists themselves. Improvement of existing and development of new insurance products on the tourist services market will contribute to the safety and protection of tourists. Considering the justified need to address the identified problems of insurance development in the Ukrainian tourist services market, the research results obtained will enable the development of measures and effective mechanisms to overcome existing issues and prevent future ones.

Key words: *tourism, insurance, tourist services market, insurers, policyholders.*

Постановка проблеми. Туризм – це глобальне явище, основою функціонування якого є ринок, де об'єктом купівлі-продажу слугують туристичні послуги. Більш змістовно, ринок туристичних послуг можна охарактеризувати як систему світових господарських зв'язків, в основу якої закладено процеси перетворення туристично-екскурсійних послуг на грошові кошти і навпаки, одночасно задовольняючи потреби населення у відпочинку та дозвіллі. Він відіграє важливу роль у розвитку національної економіки будь-якої держави, оскільки створює передумови для прискореного зростання суміжних секторів. Україна володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом для розвитку туристичних послуг як на міжнародному так і національному рівні, а саме: унікальні природні ресурси, сприятливі кліматичні умови, неповторний комплекс історико-культурних та архітектурних пам'яток, об'єктів рекреаційного призначення тощо.

Потрібно зазначити, що ефективне функціонування ринку туристичних послуг неможливе без забезпечення безпеки всіх його учасників: виробників, споживачів та постачальників. На сьогодні страхування являється єдиним дієвим ринковим механізмом, здатним виконувати такі функції. Саме тому, надзвичайно важливим наразі є

виявлення існуючих проблем, що стримують розвиток страхування на ринку туристичних послуг в Україні, та визначення напрямів їх вирішення з метою забезпечення стабільного функціонування означеного ринку та сталого розвитку туризму загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних та практичних аспектів розвитку страхування туристичного ринку, присвячені наукові праці багатьох зарубіжних учених, серед яких: Десак Г., Діах Г., Ай Ваян В. [1], Мірзаєва А. [1], Талескі П., Ташков Н. [2], Діаконідзе М. [4]. Досить актуальним є дослідження даної проблематики і серед української наукової спільноти. На особливу увагу заслуговують результати досліджень проблем розвитку страхування на ринку туристичних ринку України та особливостей його функціонування таких вітчизняних вчених, як: Чвертко Л.А., Демченко Т.А [5], Рібун Н.В. [6], Абрамітова Д.Р. [7], Кифяк В.Ф. [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**], Хропонюк Д.О., Длугопольський О.В. [8].

Незважаючи на велику зацікавленість дослідників та значну кількість наукових робіт, присвячених проблематиці страхування на ринку туристичних послуг в Україні, динамічний характер його становлення та поява нових факторів впливу потребує безперервного поглиблення наукових напрацювань, зокрема щодо комплексної оцінки основних проблем розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження та узагальнення проблем розвитку страхування на ринку туристичних послуг в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день ринок туристичних послуг України переживає найгірший період у своєму розвитку. Це пов'язано з розпочатим 24 лютого 2022 року активним військовим вторгненням росії до нашої держави, що змусило українців майже повністю забути про туризм, а деяких туроператорів та турагентів

взагалі тимчасово припинити свою діяльність. Звичайно, з повним закінченням військових дій і нашою перемогою, завдяки наявному туристичному потенціалу та популярності України у світі, маємо всі шанси на стрімке зростання туристичних потоків та відновлення ринку туристичних послуг. Тож надзвичайно важливим кроком у цьому напрямку є розвиток страхування на ринку туристичних послуг і виявлення існуючих проблем.

Для реалізації цієї мети вбачаємо за необхідне у нашому дослідженні використати такий методичний підхід, як PESTLE-аналіз. Це розширена форма PEST-аналізу, але окрім класичних факторів макросередовища - політичних, економічних, соціальних і технологічних, досліджуються ще правові та екологічні. Такий інструмент передбачає детальне вивчення визначених чинників, які мають найбільший вплив на розвиток страхування на ринку туристичних послуг та допоможе у прийнятті важливих рішень щодо подальших дій, на основі виявлених результатів. PESTLE-аналіз проблем розвитку страхування на ринку туристичних послуг України представлено на рис. 1.

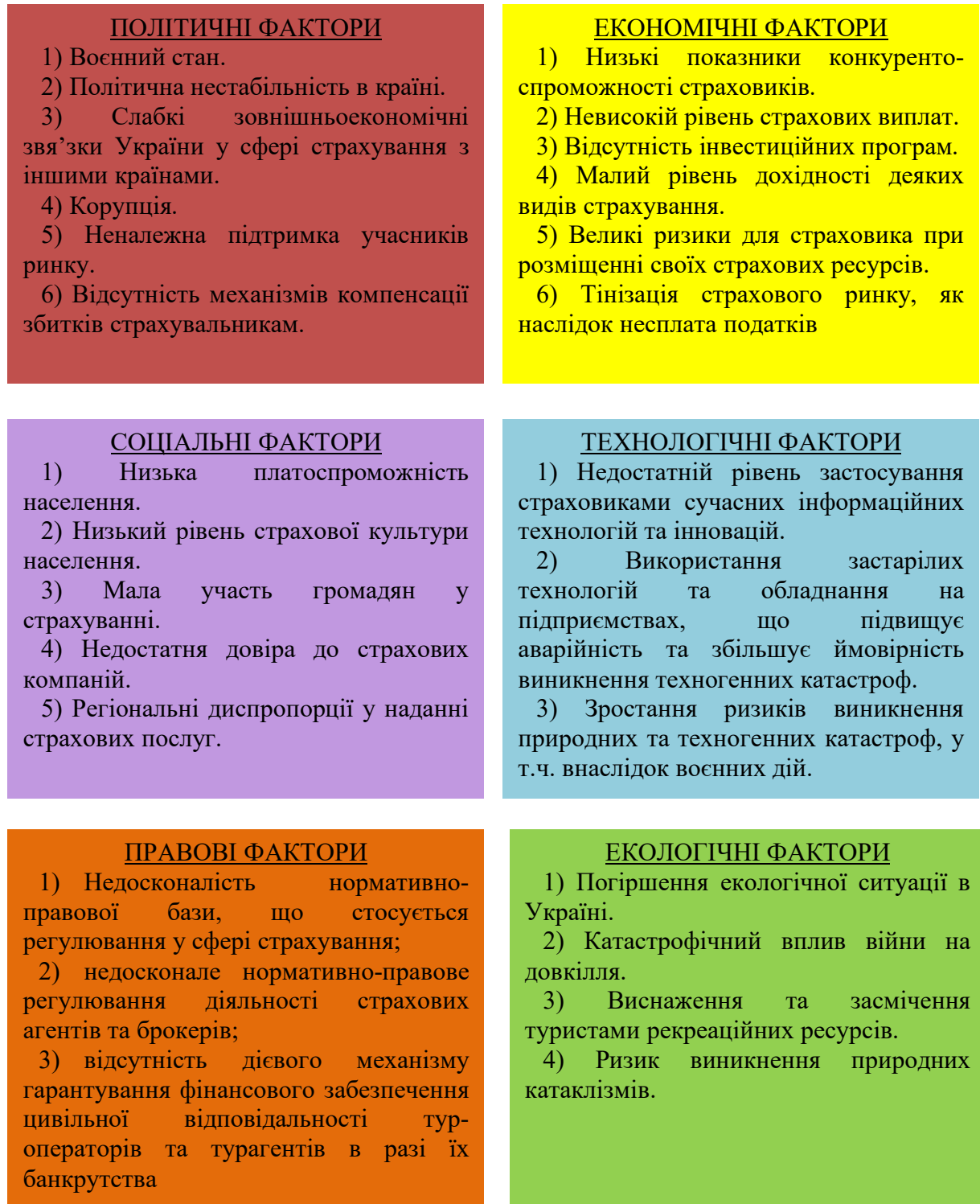


Рис. 1. PESTLE-аналіз проблем розвитку страхування на ринку туристичних послуг в Україні

Джерело: складено авторами

Введений воєнний стан в Україні є суттєвим політичним фактором,

що вплинув на розвиток страхового ринку туристичних послуг. Загроза його стабільності полягає у затримці страховиками компенсації своїм страхувальникам за понесені збитки в результаті бойових дій або взагалі намагання ухилитися від їх сплати. Це спричинено трактуванням військових дій як форс-мажорних обставин і дає підставу страховику відстрочити виконання своїх зобов'язань згідно умов договору страхування до кінця дії таких обставин без відповідальності за прострочення, що ще більше підриває довіру населення до страхового ринку туристичних послуг. Ще одним негативним наслідком військового стану є різке падіння обсягів туристичних потоків, що закономірно призвело до зменшення розміру страхових премій страховиків. Крім того, невід'ємним ризиком, що супроводжує процеси довгострокового військового стану, є ризик виникнення політичної нестабільності в суспільстві. Очевидно, що за таких складних умов, розраховувати на стабільний позитивний розвиток туристичної сфери учасникам страхового ринку туристичних послуг вкрай проблематично.

Наявність потужних зовнішньоекономічних зв'язків сприяє прискоренню науково-технічного розвитку будь-яких галузей економіки країни. Це сприяє інтенсивному трансферу технологій, обміну науковими дослідженнями, товарами та послугами, накопиченим досвідом, у т.ч. у нормативно-правовій сфері. Однак зараз слід констатувати про слабкі зовнішньоекономічні зв'язки нашої держави у сфері страхування з іншими країнами і цю діяльність потрібно посилювати.

Ще одним проблемним питанням, яке залишається невирішеним за часи незалежності нашої держави, є корупційна небезпека. Наявність таких явищ на різних ланках державного управління та щаблях суспільства псує репутацію України на міжнародному рівні та потребує максимального усунення. Саме нульова толерантність до корупції з боку державної влади, бізнесу та населення сприятиме створенню сприятливих умов для ведення

бізнесу та забезпеченню сталого розвитку вітчизняної економіки.

Важливим при цьому є забезпечення належної підтримки з боку держави учасників страхового ринку туристичних послуг, особливо сектору авіаційних перевезень. Недостатній рівень розвиненості туристичної інфраструктури, особливо авіаційного транспорту, неефективне використання наявних потужностей, надзвичайно висока вартість квитків на внутрішні перельоти тощо, не сприяла розвитку внутрішнього туризму. Однак, слід відзначити, що до початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, на ринку авіаперевезень відбулись позитивні зрушення.

Так, станом на початок 2018 року в Україні діяло 66 міжурядових угод щодо регулювання повітряного сполучення з країнами світу. Відповідно до цього 33,4% угод визначали умови щодо повної лібералізації авіаційного сполучення (США, ОАЕ, Іспанія, Італія, Греція, Польща та ін.), а 77,3% - зняття обмежень щодо кількості українських перевізників. На ринку пасажирських та вантажних авіаперевезень України працювало понад 30 вітчизняних авіакомпаній, 19 з яких здійснювали пасажирські перевезення. Регулярні польоти між Україною та країнами світу здійснювали 10 вітчизняних авіакомпаній до 42 країн світу та 28 іноземних авіакомпаній до 27 країн світу. Регулярні внутрішні пасажирські перевезення між 9 містами України виконували 5 вітчизняних авіакомпаній [10]. Все це позитивно відбивалось на розвитку ринку туристичних послуг та страховому ринку. Однак сьогодні, у зв'язку з військовими діями, авіапростір над Україною для цивільних повітряних суден повністю закрито. Тим не менш, вже зараз необхідно розробляти відповідну стратегію щодо відновлення туристичної галузі, транспортної інфраструктури, ринку пасажирських авіаперевезень, а отже і страхування у цих сферах. Надзвичайно важливим для цього є забезпечення їх державної підтримки.

Досить вагомим політичним фактором, що негативно впливає на розвиток страхування ринку туристичних послуг і ринку страхування в цілому є відсутність дієвих механізмів компенсації збитків страхувальникам, понесені у результаті бойових дій. Відповідальність за відшкодування, звичайно, повністю лежить на страхових компаніях, але враховуючи масштаби заподіяної шкоди, вони просто не в змозі самотужки виконувати свої зобов'язання. Така ситуація може призвести до їх банкрутства та стагнації ринку страхування в Україні.

Аналіз економічних чинників впливу на розвиток страхування на ринку туристичних послуг дозволив визначити нагальну проблему, що полягає у дуже низькому рівні страхових виплат. Тобто сьогодні реальна діяльність страховиків спрямована не на захист свого споживача, а, скоріше, на збільшення власного капіталу, у т.ч. шляхом відмови у виплаті страхового відшкодування. Детальне дослідження страхового ринку України показало, що на ньому діють страховики, які мають значно низькі показники конкурентоспроможності та фінансової стійкості порівняно з іноземними. Також виникає занепокоєння щодо низької дохідності деяких видів страхування та небажання страхових компаній здійснювати довгострокові види страхування в гривні через щорічний високий рівень інфляції у країні.

Ще однією актуальною проблемою для вітчизняних страховиків є розміщення своїх страхових резервів без ризиків їх втрати. Досвід розвинутих країн показує, що ці кошти повинні працювати на розвиток економіки держави. Такий механізм можливий завдяки створенню та реалізації інвестиційних проєктів під гарантії держави, у які страховики зможуть інвестувати свої активи, але наразі в Україні вони відсутні. Одним із проблемних аспектів, що не сприяє зростанню інвестиційної активності, є тінізація вітчизняного страхового ринку туристичних послуг. Деякі суб'єкти господарювання необ'єктивно відображають результати своєї

господарської діяльності, що знижує доходи місцевих та державного бюджетів і стримує загальні темпи економічного зростання. Через введення воєнного стану, ослаблено регуляторний вплив з боку держави, що також сприяє тіньовій діяльності деяких суб'єктів господарювання.

Така ситуація, відповідно, відображається і на соціальній сфері. Соціальні фактори впливу перш за все характеризуються низькою платоспроможністю населення та високими показниками рівня інфляції, а з початком війни вони набули ще більшої проблематики. Звичайно, такі обставини і є однією з причин низької соціально-економічної активності громадян. На зростання соціальних показників, у тому числі, впливає і нерозвиненість страхового ринку, загальний низький рівень страхової культури. Необізнаність у сутності, основних принципах функціонування та важливості страхування впливає на рівень довіри до страхових компаній. Нажаль популяризації не сприяють і регіональні диспропорції у наданні страхових послуг у цілому.

У сучасних умовах бурхливого розвитку технологій важливий вплив на розвиток страхування на ринку туристичних послуг надають технологічні фактори. Вони визначаються як внутрішніми особливостями ведення діяльності страхових компаній, так і зовнішніми. Так, ще достатньо значна кількість підприємств, які прямо або опосередковано задіяні в процесі створення туристичного продукту, зокрема, в сфері транспорту, готельного та ресторанного господарства, будівництві, харчовій промисловості, спорту та дозвілля, та ін., використовують в застарілі технології та обладнання. Це суттєвим чином збільшує ризики зростання аварійності на цих підприємствах, а також підвищує ймовірність виникнення техногенних катастроф. Крім того, військові дії на території України значно збільшили такі ризики. Настання вказаних негативних подій, за умов застрахованих об'єктів, відбивається на значному зростанні розміру страхових виплат, а отже і на рівні його стабільності. Тому

питання забезпечення безпеки виробничих процесів, їх технологічного переозброєння, впровадження інноваційних технологій є надзвичайно важливим для стабільного функціонування та розвитку страхування.

Процеси глобалізації спонукають учасників страхового ринку туристичних послуг до використання сучасних інформаційних технологій та інновацій і питання їх вчасного запровадження українськими страховиками актуальні. Застосування сучасних інформаційних технологій та інновацій спрямовано на підвищення якості надання страхових послуг на ринку туристичних послуг. По-перше, це зручно для усіх, адже постійно зростає збільшення продажів за допомогою мережі Інтернет. По-друге, інтернет-технології сприяють більш ефективному просуванню страхових продуктів безпосередньо до споживача. По-третє, це можливість дистанційного урегулювання питань, пов'язаних з компенсацією витрат при страхових випадках.

Найбільшою проблемою на страховому ринку туристичних послуг, яка потребує негайного вирішення, є недосконалість нормативно-правової бази. Діюче законодавство у повній мірі не забезпечує розвиток страхового ринку, не сприяє формуванню і доцільному використанню страхових резервів та не усуває перепон для ведення тіньової діяльності страховими компаніями. Важливим кроком, який уже зроблено у цьому напрямку, є прийнятий у листопаді 2021 року новий Закон України «Про страхування», який, за прогнозами експертів, частково може допомогти у вирішенні означених проблем. Оцінити його ефективність зараз не можливо тому, що чинності він набирає тільки з 2024 року.

Вплив екологічного фактору на розвиток страхового ринку туристичних послуг також не варто недооцінювати. Погіршення екологічної ситуації в країні може призвести до недоотриманих страховими компаніями страхових внесків, пов'язаних зі зменшенням

туристичних потоків в Україні, оскільки подорожуючі туристи прагнуть покращити своє здоров'я, а не зашкодити йому.

Повномасштабна війни на сьогоднішній день завдала великих збитків навколишньому середовищу. Забруднено та засмічено землі, атмосферне повітря, водні об'єкти. В регіонах ведення активних бойових дій відбувається справжній екоцид. Окрім цього, під окупацією знаходяться сотні об'єктів природно-заповідного фонду, які є на межі зникнення. Збитки вже оцінюються в трильйони гривень і, нажаль, тільки збільшуються з кожним днем. Усі ці негативні процеси зменшують рекреаційний потенціал України та знижують її туристичну привабливість, як для внутрішніх, так і для іноземних туристів.

Іншим аспектом впливу на розвиток страхового ринку туристичних послуг нашої держави є надмірне виснаження туристами рекреаційних ресурсів. Проблема полягає у недбайливому ставленні до них туристів: засмічення, забруднення, нанесення шкоди тощо. Якщо не забезпечити охорону та відновлення туристсько-рекреаційних ресурсів, подорожувати в Україні буде нікуди. Надзвичайні ситуації, природні і техногенні катастрофи звичайно несуть негативні наслідки, як для туристів, так і об'єктів туристичних відвідувань. Закономірно, що у разі їх виникнення, об'єми сплачених страхових відшкодувань страхувальникам одразу зростають, що звичайно впливає на ринок страхування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами проведених досліджень виявлено та систематизовано актуальні проблеми розвитку страхування на ринку туристичних послуг в Україні, що дозволяє бачити загальне становище. Встановлено, що для усунення або попередження їх виникнення, необхідне сприяння держави, зміни підходів до своєї діяльності самих страховиків та трансформація ставлення населення до загальних процесів страхування. Отримані результати можуть стати передумовою щодо подальших досліджень із розробки

перспективних шляхів вирішення окресленої проблематики, що є надзвичайно актуальним та необхідним уже сьогодні.

Література

1. Desak G. D., Diah W. S., Wayan I. Insurance as a Form of Tourism Protection. *International Conference on Business Law and Local Wisdom in Tourism (ICBLT)*. 2018. P. 36–40.
2. Mirzayeva A. Insurance in the tourism system. *Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference «Current Issues and Prospects for the Development of Scientific Research»* (19–20 October 2022, Orléans). 2022. № 29. P. 25–33. doi: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.10.2022.002>.
3. Taleski P., Tashkov N. War in Ukraine: Insurance in tourism industry. *XI International conference service sector in terms of changing environment* (27-29 October 2011, Hotel Metropol, Ohrid). URL: https://www.researchgate.net/publication/313881037_INSURANCE_IN_TOURISM_INDUSTRY (дата звернення: 22.12.2023).
4. Diakonidze M. Tourism insurance market, risks and prospects: the case study. *Journal of Corporate Governance, Insurance, and Risk Management (JCGIRM)*. 2021. Vo. 8, Series 1. P. 75–83. doi: <https://doi.org/10.51410/jcgirm.8.1.5>.
5. Чвертко Л. А., Демченко Т. А. Страхування туристичних ризиків: проблеми теорії та практики. *Економічні горизонти*. 2018. № 1(4). С. 67–75.
6. Рібун Н. В. Особливості ринку страхування у сфері туризму. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2014. Вип. 24.2. С. 274–281.
7. Абрамітова Д. Р. Розвиток страхування туризму в Україні. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1. С. 134–138.

8. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. Чернівці: Книги – XXI, 2003. 300 с.
9. Хропонюк Д. О., Длугопольський О. В. Сучасні проблеми та перспективи розвитку страхового ринку України. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С. 118–126.
10. Авіаційна транспортна стратегія України на період до 2030 року. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.12.2023).
11. Ivchenko L., Pohuda N., Sushchenko O. The role of Internet resources and social media in the strategic development of tourism. *Business Management*. 2023. 4. P. 80-101. URL: <https://bm.univishtov.bg/title.asp?title=2914> (дата звернення: 22.12.2023).
12. Popova P., Petrova M., Popov V., Marinova K., Sushchenko O. Potential of the digital ecosystem for the sustainable development of the tourist destination. *IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci.* 2023. 1126 012021. doi: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1126/1/012021>.

References

1. Desak, G. D., Diah, W. S., & Wayan, I. (2018). Insurance as a Form of Tourism Protection. *International Conference on Business Law and Local Wisdom in Tourism (ICBLT)*, 36–40.
2. Mirzayeva, A. (2022). Insurance in the tourism system. *Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference «Current Issues and Prospects for the Development of Scientific Research»* (pp. 25-33). doi: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.10.2022.002>.
3. Taleski P., Tashkov N. War in Ukraine: Insurance in tourism industry. *XI International conference service sector in terms of changing environment*. URL:

https://www.researchgate.net/publication/313881037_INSURANCE_IN_TOURISM_INDUSTRY.

4. Diakonidze, M. (2021). Tourism Insurance Market, Risks and Prospects: The Case Study. *Journal of Corporate Governance, Insurance, and Risk Management (JCGIRM)*, 8, 1, 75–83. doi: <https://doi.org/10.51410/jcgirm.8.1.5>.
5. Chvertko, L. A., & Demchenko, T. A. (2018). Strakhuvannia turystychnykh ryzykiv: problemy teorii ta praktyky [Travel risks insurance: problems of theory and practice]. *Ekonomichni horyzonty*, 1(4), 67–75 [in Ukrainian].
6. Ribun, N. V. (2014). Osoblyvosti rynku strakhuvannia u sferi turyzmu [Features of the insurance market in the field of tourism]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy*, 24.2, 274–281 [in Ukrainian].
7. Abramitova, D. R. (2013). Rozvytok strakhuvannia turyzmu v Ukraini [Development of insurance of tourism in Ukraine]. *Visnyk Ukrainiskoi akademii bankivskoi spravy*, 1, 134–138 [in Ukrainian].
8. Kyfiak, V. F. (2003). Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti v Ukraini: navch. posib. [Organization of tourist activity in Ukraine: a study guide]. Chernivtsi: Knyhy – KhKhI [in Ukrainian].
9. Khroponiuk, D. O., & Dluhopolskyi, O. V. (2023). Suchasni problemy ta perspektyvy rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy [Current problems and development prospects of the insurance market of Ukraine]. *Innovation and Sustainability*, 1, 118–126 [in Ukrainian].
10. Aviatsiina transportna stratehiia Ukrainy na period do 2030 roku [Aviation transport strategy of Ukraine for the period until 2030]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
11. Ivchenko, L., Pohuda, N., & Sushchenko, O. (2023). The role of Internet resources and social media in the strategic development of tourism.

Business Management, 4, 80-101. URL: <https://bm.unisvishtov.bg/title.asp?title=2914>.

12. Popova, P., Petrova, M., Popov, V., Marinova, K., & Sushchenko, O. (2023). Potential of the digital ecosystem for the sustainable development of the tourist destination. *IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci.* 1126 012021. doi: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1126/1/012021>.